

А. М. Валюх,

к. е. н., доцент, доцент кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

Д. Б. Зайцев,

начальник Державної фіскальної служби в Рівненській області, аспірант, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.126

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

A. Valyukh,

PhD in Economics, Associate Professor of department of Public Administration, Documentation and Informational Activity Department, National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

D. Zaitsev,

the Chief of State Fiskal Service of Ukraine in Rivne Region, post-graduate student National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

PROBLEMS OF STATE REGULATION OF PROPERTY RIGHTS ON NATURAL RESOURCE POTENTIAL OF UKRAINE

У рамках інституційної теорії державі належить роль особливого типу організації, яка фундаментально відрізняється від інших формацій, тим, що є неринковим інститутом. У статті розкривається сутність проблем державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал України задля збереження і розвитку природного капіталу України, адже саме права власності є головною сферою державного контролю. При цьому особливу увагу приділено ступеню специфікації прав власності на природні ресурси та екосистемні функції природи через державні механізми впливу на діяльність формальних інститутів неринковими методами, в основі яких лежить право на власність. За результатами дослідження сформульовано базові підходи до методологічного забезпечення механізмів державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал у контексті формування природно-ресурсних відносин в Україні. Вони охоплюють комплекс заходів за трьома напрямками: організаційний, економічний, фінансовий. Зокрема організаційний, передбачає побудову у сфері природокористування дієвої системи господарських інститутів, функціонування яких забезпечувало б комплексне, ефективне з економічної, соціальної та екологічної точок зоругосподарювання. Економічний – це формування механізму повноцінного залучення природних ресурсів у господарський процес через капіталізацію ресурсів. Цей процес включає в себе такі паралельно-послідовні етапи, як комплексна оцінка ресурсів та екосистемних функцій природи, визначення прав власності та провочностей щодо їх користування; сек'юритизація ресурсів. Фінансовий – запровадження фінансового механізму, що забезпечує ефективну паритетну участь державної, регіональної та місцевої влади, суб'єктів господарської діяльності в управлінні природно-ресурсними комплексами через фінансування необхідних природоохоронних та інших програм розвитку природно-ресурсного потенціалу.

Within the institutional theory, the state has the role of a special type of organization that fundamentally differs from other formations, that is, a non-market institution. This article reveals the essence of the problems of state regulation of ownership rights to the natural resource potential of Ukraine in order to preserve and develop Ukraine's natural capital, since property rights are the main area of state control. At the same time, special attention is paid to the degree of specification of ownership rights to natural resources and ecosystem functions of nature through state mechanisms of influence on the activity of formal institutes non-market methods, which are based on the right to property. The results of the study formulated the basic approaches to the methodological provision of mechanisms of state regulation of ownership rights to natural resource potential in the context of the formation of natural resource relations in Ukraine. They cover a range of activities in such three areas: organizational, economic, financial. In particular, the organizational provides for the construction of an efficient system of economic institutions in the field of natural resources, the functioning of which would provide a comprehensive, effective economic, social and environmental point of view management. Economic is the formation of a mechanism for the full involvement of natural resources in the economic process through the capitalization of resources. Financial – introduction of a financial mechanism that ensures an effective parity of participation of state, regional and local authorities, economic entities in the management of natural resource complexes through the financing of the necessary environmental protection and other programs for the development of natural resource potential.

Ключові слова: державне регулювання, екологія, природний капітал, законодавство, права власності, енергоефективність.

Key words: state regulation, ecology, natural capital, legislation, property rights, energy efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасна державна політика України, спрямована на побудову ринкових відносин, які передбачають трансформацію відносин інституту та інституцій власності. При цьому зміни в системі державного управління вимагають оптимізації не лише інституціональних перетворень, а й створення теоретико-методологічних механізмів державного регулювання прав власності на об'єкти природного капіталу. Цей процес супроводжується необхідністю виявлення та вирішення цілого спектру проблем державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал України, що в свою чергу передбачає визначення нових механізмів, інститутів і пріоритетів розвитку української держави з метою досягнення сталого розвитку.

Важливими інститутами впливу, які визначають вектори розвитку в державі є формальні інститути. До них відносяться правові норми, встановлені державою, які мають обов'язковий для виконання характер [1]. Найчастіше формальні інститути визначаються як основні механізми інституційної підтримки природно-ресурсної політики в країні [2]. Інституційна підтримка заходів по оптимізації природокористування і природовідтворення з боку держави може вестися в двох площинах, зокрема вдосконалення законодавства і нормативних актів, а також утворення нових організаційних структур [3]. Ця думка цікава тим, що в самій інституційній теорії роль

держави зводиться до закріплення "правил гри" законодавчо, а також інструктивних норм і правил, що регламентують діяльність фізичних і юридичних осіб [4]. Тому в рамках інституційної теорії, державі відводиться роль особливого типу організації, яка фундаментально відрізняється від інших формацій тим, що являється неринковим інститутом.

Зазначені особливості дають підстави сформулювати наукову проблему, що впливати на діяльність формальних інститутів в умовах ринку можна лише неринковими методами, в основі яких лежить право на власність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз проблем державного регулювання природоохоронної діяльності у своїх працях висвітлювали такі вітчизняні та зарубіжні науковці: О. Веклич, Т. Галушкіна, Л. Гринів, О. Гнаткович, В. Голян, Л. Мельник, П. Скрипчук, А. Сохнич, В. Коваль, М. Хвесик, Г. Черевко, А. Якимчук, С. Бобильова, Г. Моткіна, А. Тулупова, А. James, M. Green, J. Paine, J. Dixon, S. Pagiola, B. Brink, R. Butler та інші. Разом з тим, дослідження торкаються переважно економічної складової природокористування, а виокремлення серед них проблем формування прав власності на природно-ресурсні блага країни залишаються нечисельними.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Виявити, проаналізувати та обґрунтувати проблеми державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Методологічно питання передачі прав власності на ресурси є ключовими в інституційній теорії щодо дослідження проблем забруднення довкілля та розвитку природного капіталу. А. А. Голуб та Є. Б. Струкова зазначають, що проблеми в природоохоронній діяльності, в першу чергу, пов'язані з нерозвиненістю природно-ресурсних відносин у сфері прав власності на багатства природи [5]. Це обумовлено тим, що процес споживання благ навколишнього середовища пов'язаний з наявністю "зовнішніх ефектів". Для їх мінімізації авторами було запропоновано два шляхи:

1. Приватизація природних багатств. У даному випадку мінімізуються витрати держави на охорону довкілля та екологічні проблеми переносяться на місцевий рівень. Однак, необхідною умовою є точна специфікація конкретних забруднювачів.

2. Посилене державне регулювання у сфері природокористування. При цьому зростає професійна роль державних інститутів і виникає необхідність підвищення ефективності адміністративного підходу в управлінні природним потенціалом країни та її регіонів.

Необхідно враховувати умови, за яких відбувається перерозподіл прав власності. Слід зазначити, що у випадку недосконалості ринкових механізмів суб'єкти господарювання схильні орієнтуватися на отримання найближчих швидких ефектів, не думаючи при цьому про довгострокові, а тим паче про понад довгострокові наслідки своєї діяльності, і завжди буде віддавати перевагу отриманню поточного прибутку [5]. За таких умов, природні ресурси слід розділяти на такі, які можна гіпотетично передавати в приватну власність, зокрема: земля, мінеральні, водні ресурси із застереженням, що необхідно мати при цьому чіткі механізми контролю за їх використанням та ті, які передавати в приватну власність не можна, наприклад, сонячну енергію. Оскільки, функція контролю в Україні з питань ефективного природокористування знаходиться на досить низькому рівні, то до даних процесів необхідно підходити виважено та не допускати необдуманого приватизації об'єктів природокористування.

Так, через значну нерівномірність у приватизаційних процесах, склалася деформована структура перерозподілу прав на земельні ресурси. Так, станом ще на 2011 рік 80% земельних ресурсів були зосереджені в руках лише 17% населення України. При цьому чітко простежується нецільове використання цих ресурсів, саме вони практично повністю здаються в оренду і не використовуються за прямим призначенням. Ця проблема пов'язана з так званими "трансакційними витратами", під якими розуміються витрати, пов'язані з фіксацією, зміною та захистом прав власності на різні фактори господарської діяльності. Трансакційні витрати є непродуктивними, а тому вони приводять до втрат у добробуті суспільства [6].

Слід зазначити, що трансакційні витрати є наслідком "провалів ринку". Якщо права власності закріплені чітко, то ці витрати незначні. Якщо ж ступінь специфікації прав власності є низьким, то це призводить до порушення стимулу займатися господарською діяльністю легально та створює негативні тенденції у сфері розвитку природного капіталу. Саме цей висновок є найважливішим для розуміння проблем державного регулювання прав власності на природні блага в контексті формування природно-ресурсних відносин в Україні.

Варто зазначити, що в Україні на сьогодні реалізується більше "м'який", ніж "жорсткий" підхід до управління процесами природокористування. Проте соціологічні дослідження, проведені ще П. Сорокіним в середині ХХ ст., констатували закономірність: якщо в державі демократичні процеси перебувають у початковій стадії формування, то виникає велика ймовірність того, що так звана "влада більшості" сприятиме скоріше процесам хаосу, ніж послідовній реалізації норм існуючих законів [7]. Тому, на наш погляд, в умовах низького ступеня закріплення та формального дотримання законодавчо-нормативного поля в Україні, найбільш оптимальним є органічне поєднання жорстких прямих методів державного управління щодо встановлення природоохоронних норм і правил та м'яких непрямих методів державного регулювання пов'язаних із створенням соціально-екологічно-економічних механізмів розвитку природного капіталу країни. Такий підхід пояснюється тим, що система стимулів починає діяти, лише тоді, коли немає протиріч між приватним і державним сектором і вже встановлені чіткі взаємовідносини між ними. В іншому випадку лібералізація прав власності призводить до того, що держава передає права на використання лише природно-ресурсний потенціал з високим економічним ефектом і багаті на екосистемні функції території, які мають національне природоохоронне значення.

Методологічне забезпечення механізмів державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал країни, формування та розвиток природно-ресурсних відносин в Україні вимагає істотних змін як в екологічному законодавстві, так і в процедурах його застосування.

Згідно з Конституцією України: "Земля, її надра, атмосфера повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території країни, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією" [8]. Взявши до уваги, вимоги основного закону, слід констатувати, що специфікація прав суспільної власності на природний капітал в Україні має ряд дискусійних положень:

1. Громадяни України не обізнані про свої права власності на державні активи і природні блага, а також наскільки ефективно вони використовуються. У зв'язку з цим, багатства природи використовуються за принципом "першим зайняв, першим скористався". Оскільки всі громадяни України мають право на користування при-

родними благами, оскільки вони є загальним надбанням, то фактично, кожен індивід може ними скористатися лише після їх захоплення. У результаті, як стверджує О.Б. Ярош, виходить, що всі мають загальне право на нерозроблені ресурси та індивідуальне право на експлуатовані [9]. З позиції теорії громадського вибору, в такому випадку, ніхто не зацікавлений в обліку наслідків від виснаження природно-ресурсного потенціалу. Адже економічні втрати розподіляються між усіма членами суспільства, а державні посадовці, в якості представників народу, несуть мізерно малу їх частину. Це призводить до існування сильних стимулів щодо збільшення лише особистого багатства, а не суспільного.

2. Нині в Україні існує близько 300 загальнодержавних цільових програм, у т.ч. числі в галузі охорони навколишнього середовища 12 програм, спрямованих на поліпшення якості повітря, води, збереження біорізноманіття, розвиток мережі національних заповідників тощо, а також 20 цільових програм, пов'язаних з екологічною проблематикою регіонів. Їх реалізацією займаються різні виконавчі органи влади у співпраці з міністерством екології та природних ресурсів України. Виникає складність щодо контролю за їхнім виконанням. При цьому кошти, виділені на реалізацію заходів, розпоршуються за чисельними напрямками та не враховують принципу пріоритетності. Це пов'язано, в першу чергу з тим, що не відпрацьовані механізми взаємовідносин між державними та приватними інститутами. У результаті, нівелюється стратегічна орієнтація та основна ідея державних програм — поліпшення якості стану довкілля і розвиток природного капіталу країни в інтересах всього суспільства [10].

3. Окрім Міністерства екології та природних ресурсів України, а також департаментів екології та природних ресурсів при державних адміністраціях частини сфери природокористування, зокрема розвідка та експлуатація, регулюється галузевим законодавством. Таким чином, різні функціональні підрозділи часто вдаються до інформаційної закритості, до приховування та спотворення інформації, а також зловживання монополією становленням. Це відображається, як у поведінці державних чиновників, у яких відсутні стимули ефективно контролювати експлуатацію ресурсів, так і суб'єктів господарської діяльності, які часто прагнуть нав'язати імпліцитний контракт слабкій державі. При цьому регулюючі та контролюючі органи не завжди мають достовірну та об'єктивну інформацію, що в підсумку повністю нівелює ефективний контроль.

4. За практично 30 років становлення вітчизняного законодавства у сфері природокористування та природодітвора була створена досить складна для тлумачення, внутрішньо непослідовна система нормативних актів, що важко піддається контролю і практичній реалізації. Нині є чимало прикладів суперечливого застосування різних правових норм. До прикладу, діючий на сьогодні Лісовий кодекс України містить у собі термінологію, впроваджену "Основами лісового законодавства СРСР і союзних республік", який розглядає ліс і землю, на якій він росте, як окремі категорії [11; 12]; в лісовий фонд окрім іншого включаються болота та во-

дойми, що надані для ведення потреб лісового господарства (ст. 5) [11], а правовий статус цих об'єктів регулюється нормами як водного, так і лісового права; на ліси одночасно поширюється дія норм земельного законодавства (гл. 11) [12], хоча це не виключає їх зі сфери регулювання лісового права. Суперечності в Земельному, Водному та Лісовому кодексах стосуються і статусу природоохоронних зон уздовж річок у районах, прилеглих до лісових угідь [13, с.156]. Таким чином, поділяємо висновок про те, що на сьогодні право України не пропонує достатньо чітких та уніфікованих критеріїв для визначення конкретних норм [14]. Спроби вирішити правові колізії здійснювалися у 2006 р., коли був переглянутий Лісовий кодекс і водне законодавство. Проте, залишається не вирішеним одне з ключових питань кодифікація законів про навколишнє середовище і їх гармонізація із нормами міжнародного права. Вирішення цього завдання, за оцінками експертів, сягає 1 млрд дол. США [15]. Також потребує глибокого аналізу ефективність та результативність вже прийнятих розпоряджень і, відповідно, пов'язаних з ними імплементаційних витрат.

5. Специфікація прав власності на ресурси залежить від юридичного забезпечення захисту об'єктів природно-ресурсного потенціалу від можливого заповідання збитку. Ця законодавча проблема в методологічному плані полягає в необхідності розробки пакету документів для введення в практику методики комплексної оцінки збитків природно-ресурсного потенціалу, що визнається нормами міжнародного права. Міжнародне право висуває вимогу імплементації міжнародних стандартів у національну правову систему. У зв'язку з цим, всі проекти та прийняті нормативні акти мають проходити перевірку Міністерства екології та природних ресурсів України на предмет їх сумісності з директивами і регуляціями Європейського союзу. Така процедура формально належить до юрисдикції Міністерства юстиції України, що є наслідком частоті неузгодженої роботи двох міністерств та виражається у значних інформаційних витратах. Відповідні приписи Європейського союзу знаходяться в сфері повноважень Міністерства юстиції України, але в реальних умовах Міністерство екології та природних ресурсів їх не виконує за причиною відсутності на це людських та фінансових ресурсів. У результаті, в країні ефективно не діє система екологічних штрафів і платежів, які є дуже незначні та не представляють реальних важелів і стимулів для екологізації виробництва та раціонального природокористування, що, в свою чергу, суперечить принципам і підписаним домовленостям з питань реалізації концепції сталого розвитку. Головна проблема правової перебудови законодавчої бази України у сфері збереження та розвитку довкілля полягає у необхідності пов'язати державну соціальну, екологічну та економічну політику.

6. Формальна оцінка суспільних злочинів, пов'язаних із протиправним заволодінням природними ресурсами, відображається в санкціях відповідних кримінально-правових норм за допомогою таких засобів, як види та розмір покарання. Розглядаючи види та розміри санкцій, слід звернути увагу на той факт, що майже всі вони є альтернативними, тобто такими, що містять вка-

зівку на два або більше види основних покарань, із яких суд, як правило, обирає одне при чому, більш м'яке у відповідності з пропагандою гуманізації суспільства. В Україні, на жаль, незважаючи на системні лісопорушення, землепорушення тощо, засудження злочинців є одиничним явищем. Ще рідкісніше — призначення реального покарання. Зокрема за 2015 рік за природоохоронними статтями Кримінального кодексу України засуджено 906 осіб, із них реальне покарання призначене лише 9 особам. Тобто, на жаль, слід констатувати, що Кримінальний процесуальний кодекс України, по своїй суті, не відповідає реаліям життя в Україні, він не дає можливості притягнути до відповідальності осіб, які займаються розкраданням та нищенням природних багатств [16].

7. Із висновків зроблених в попередніх пунктах випливає необхідність більш системного і комплексного врегулювання конституційних засад еколого-економічних відносин. У конституціях багатьох країн світу є спеціальні розділи щодо економічної та екологічної систем. Проте в нашому основному Законі питання еколого-економічного характеру свого відображення не знайшли та виявилися належним чином не систематизованими. Актуальним убачається й питання приведення екологічної термінології до міжнародних стандартів. Це призводить до плутанини та непорозуміння у правовому регулюванні еколого-економічних відносин і не відповідає сучасній національній та міжнародній практиці нормотворення [18].

8. Слід відмітити, що чинний на сьогодні Закон України Про охорону навколишнього природного середовища [17], у цілому є достатньо якісним для регламентації екологічних відносин у сучасних умовах. При всьому цьому, на сьогодні актуалізувалася проблема проведення нової кодифікації екологічного права. Тому наступним кроком має стати підготовка та затвердження Екологічного кодексу України. Хоча природні ресурси і є самостійними об'єктами права власності, однак вони перебувають у нерозривному екологічному взаємозв'язку одне з одним, фактично їх не можна відокремлювати від природного середовища. Це є одним з вагомих аргументів на користь прийняття Екологічного кодексу України як комплексного акта.

9. Як вже було зазначено, згідно з Конституцією України, земля та інші природні ресурси в Україні є об'єктами права власності Українського народу. З огляду на ці конституційні вимоги викликає стурбованість перспектива легітимації ринку земель сільськогосподарського призначення. Попри існування мораторію на продаж таких земель, відомі неодноразові спроби ухвалити закони про ринок чи про обіг земель сільськогосподарського призначення. Однак належної правової основи врегулювання цих питань з урахуванням інтересів всього Українського народу на сьогодні не створено. При цьому на підтримку ідеї щодо необхідності відкриття вільного продажу земель сільськогосподарського призначення наводяться приклади існування такого ринку в багатьох державах світу. Проте вказане не відповідає дійсності. У всіх державах ринок земель жорстко регульований, обставлений численними умовами й обмеженнями або

взагалі не допускається у суспільних інтересах та в інтересах вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника, ґрунтується передусім на орендних відносинах. Слід звернути увагу на численні випадки змін у цільовому призначенні сільськогосподарських земель, передачу в постійне користування для інших потреб лісів, земельних ділянок природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного призначення тощо [18, с. 18].

10. Оскільки природні ресурси є правом власності Українською народом то це визначає цільову спрямованість їх використання. Такими цілями, очевидно, виступають екологічні за змістом та суспільно корисні за значенням цілі, що стосуються інтересів народу в цілому. Належність усіх природних ресурсів Українському народові на титулі власності передбачає відкритість відповідних об'єктів власності для їх використання усіма громадянами України, зокрема, в порядку загального та спеціального природокористування. Разом з тим, постає риторичне запитання: "Чи може представник народу самостійно звернутись до суду за захистом свого природного права дихати чистим повітрям?" Ні. У судах України таких позовів немає. І немає їх через те, що судова практика, насамперед, ставить питання, яке право громадянина порушено і чи є у нього це право. Більше того, підтвердити наявність такого права у громадянина відсутня, а отже, і захистити він його не може. В значній мірі причиною цього є недостатнє науково-методологічне підґрунтя щодо формулювання змістовного наповнення правосуб'єктності Українського народу як титульного власника природних ресурсів в Україні, взаємозв'язку і взаємодії органів публічної влади, покликаних від його імені здійснювати права власника на ці ресурси. Окрім того, необхідно внести відповідні зміни до Цивільно-процесуального кодексу України, надавши можливість фізичним особам звертатись з позовами на захист своїх екологічних прав, які витікають з права власності Українського народу, та закріпити право на колективні позови. Надання такого права буде реальним кроком на шляху реалізації громадянами своїх конституційних прав. Створення механізму реалізації і захисту права власності Українського народу сприятиме чіткому і неухильному забезпеченню реалізації природоохоронних норм, з метою задоволення публічних екологічних інтересів суспільства [19].

Основним інструментарієм, за допомогою якого слід розбудовувати систему державного регулювання правами власності на природно-ресурсний потенціал України, мають стати методологічні принципи нової філософії господарювання, що розкривається у концептах "зеленої" та "синьої" економіки. Так, з одного боку, це розвиток управляємої "зверху до низу" зеленої економіки з таким інструментарієм, як екологічні обмеження й податки, капіталізація природно-виробничих відносин, державне втручання й видатки на охорону навколишнього середовища, цільові програми бюджетного розвитку соціальної сфери, глобальні ініціативи та їх підтримка на державному рівні. З іншого боку, це принципи синьої економіки, основним напрямом впровадження яких є рух "знизу до верху" екологічні соціальні та бізнес-ініціативи, розвиток екологічно безпечного

безвідхідного виробництва, альтернативної енергетики, органічної промисловості і сільського господарства, розвиток корпоративної соціально-екологічної відповідальності тощо [20, с. 316].

ВИСНОВКИ

Такими чином, можна сформулювати новітній теоретико-методологічний концепт забезпечення механізмів державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал України його сутність знаходиться в переорієнтації на інтереси і потреби людини як частини природи й водночас економічно-активного елемента природно-антропогенної системи. Такий акцент створює підґрунтя для високоефективного та водночас екологоорієнтованого господарювання, коли держава в системі управління орієнтується на інтереси людини як елементу природи, коли сама людина при цьому не відділяється від єдиної екосистеми, не протиставляє себе довкіллю, а вважає себе її органічною складовою. Фактично, в цьому полягає суть тріади сталого розвитку "людина економіка — довкілля", коли людина посідаючи центральне місце в екосистемних перетвореннях, разом з тим, бере на себе й відповідальність за застосування ефективних механізмів природокористування та природовідтворення.

У підсумку, можна сформулювати базові підходи до методологічного забезпечення механізмів державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал у контексті формування природно-ресурсних відносин в Україні. Вони включають у себе такі положення:

1) в організаційному аспекті — це побудова у сфері природокористування дієвої системи господарських інститутів, функціонування яких забезпечувало б комплексне, ефективне з економічної, соціальної та екологічної точок зору господарювання;

2) в економічному аспекті це формування механізму повноцінного залучення природних ресурсів у господарський процес через капіталізацію ресурсів. Цей процес включає в себе такі паралельно-послідовні етапи, як комплексна оцінка ресурсів та екосистемних функцій природи, визначення прав власності та провочності щодо їх користування; сек'юритизація ресурсів;

3) у фінансовому аспекті — це запровадження фінансового механізму, що забезпечує ефективну паритетну участь державної, регіональної та місцевої влади, суб'єктів господарської діяльності в управлінні природно-ресурсними комплексами через фінансування необхідних природоохоронних та інших програм розвитку природно-ресурсного потенціалу.

Увесь склад вищезазначених компонентів підсистем забезпечує гнучкість державного механізму управління, формування набору найбільш ефективних на даному рівні господарювання соціально-еколого-економічних інструментів впливу, необхідних для досягнення цілей і завдань, визначених багаторівневою стратегією розвитку природно-ресурсного потенціалу країни. Водночас підпорядкованість кожного рівня механізму єдиній меті та принципам забезпечує цілісність його функціонування та утворює стійкий взаємозв'язок між ними.

Література:

1. Ковбасюк С. Классификация институтов государства / С. Ковбасюк // Юридический вестник. — 2007. — № 3. — С. 12—17.
2. Чухно А. Институционализм: теория, методология, значение (прод.) / А. Чухно // Экономика Украины. — 2008. — № 7. — С. 4—12.
3. Гусев А.А. Современные экономические проблемы природопользования / А.А. Гусев. — М.: Международные отношения, 2004. — 208 с.
4. Желаева С.Э. Институциональные аспекты устойчивого развития социо-эколого-экономических систем различных типов / Желаева С.Э., Сактоев В.Е., Цыренова Е.Д. — Улан-Удэ: ВСГТУ, 2005. — 156 с.
5. Голуб А.А. Экономика природных ресурсов / А.А. Голуб, Е.Б. Струкова. — М.: Аспект Пресс, 1998. — 319 с.
6. Coase R. The Problem of Social Cost / R. Coase // The Journal of Law and Economics. — 1960. — № 3. — P. 23—28.
7. Сорокин П.А. Социокультурная динамика: Человечество. Цивилизация. Общество / П.А. Сорокин. — М.: Наука, 1992. — 429 с.
8. Конституція України [Електронний ресурс] // (Відомості Верховної Ради України, 1996. — № 30. — Ст. 141. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
9. Ярош О.Б. Природный капитал Украины: институциональное регулирование, методология оценки, модели: дис. доктора экон. наук: 08.00.05 / Ярош О.Б. — Симферополь, 2014. — 488 с.
10. Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://menr.gov.ua/>
11. Лісовий Кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 17. — ст. 99. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
12. Земельний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3—4. — Ст. 27. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
13. Земельний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3—4. — ст. 27. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
14. Ярош О.Б. Природный капитал Украины: институциональное регулирование, методология оценки, модели: дис. доктора экон. наук: 08.00.05 / Ярош О.Б. — Симферополь, 2014. — 488 с.
15. Малышева Н. Соотношение природоресурсного права и права окружающей среды: новый взгляд на старую проблему / Н. Малышева, В. Непыйвода // Государство и право. — 2007. — №9. — С. 31—40.
16. Обзор результативности экологической деятельности: Украина. Нью-Йорк, Женева: Изд-во ООН, 2007. — Вып. № 24. — 255 с.
17. Маляренко В.Т. Проблемні питання відповідальності за злочини проти довкілля // Захист права власності Українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали І Щорічної міжнародної науково-практичної конференції (22 вересня

2016 року). — К.: Національна академія прокуратури України, 2016. — С. 13—16.

18. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України, 1991. — № 41. — ст. 546 (зі змінами та доповненнями. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

19. Шемшученко Ю.С. Еколого-економічні аспекти охорони права власності на природні ресурси // Захист права власності Українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали I Щорічної Міжнародної науково-практичної конференції (22 вересня 2016 року). — К.: Національна академія прокуратури України, 2016. — С. 17—19.

20. Гвоздик П.О. Проблемні питання реалізації права власності Українського народу на природні ресурси // Захист права власності Українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали I Щорічної міжнародної науково-практичної конференції (22 вересня 2016 року). — К.: Національна академія прокуратури України, 2016. — С. 20—22.

21. Інституціоналізація природно-ресурсних відносин: [колективна монографія] / За заг. ред. д.е.н., проф., академіка НААН України М. А. Хвесика. — К.: ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку", 2012. — 440 с.

References:

1. Kovbasjuk, S. (2007), "Classification of state institutions", *Juridicheskij vestnik*, vol. 3, pp. 12—17.

2. Chuhno, A. (2008), "Institutionalism: Theory, Methodology, Meaning", *Jekonomika Ukrainy*, vol. 7, pp. 4—12.

3. Gusev, A.A. (2004), *Sovremennye jekonomicheskie problemy prirodopol'zovanija* [Modern economic problems of environmental management], *Mezhdunarodnye otnoshenija*, Moscow, Russia.

4. Zhelaeva, S.Je. (2005), *Institucional'nye aspekty ustojchivogo razvitija socio-jekologo-jekonomicheskikh sistem razlichnyh tipov* [Institutional aspects of the sustainable development of socio-ecological-economic systems of various types], VSGTU, Ulan-Ude, Russia.

5. Golub, A.A. (1998), *Jekonomika prirodnyh resursov* [The economy of natural resources], Aspekt Press, Moscow, Russia.

6. Coase, R. (1960), "The Problem of Social Cost", *The Journal of Law and Economics*, vol. 3, pp. 23—28.

7. Sorokin, P.A. (1992), *Sociokul'turnaja dinamika: Chelovek. Civilizacija. Obshhestvo* [Socio-cultural dynamics: Man. Civilization. Society], Nauka, Moscow, Russia.

8. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "The Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 10 Nov 2018).

9. Jarosh, O.B. (2014), "Natural capital of Ukraine: institutional regulation, assessment methodology, models", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Simferopol, Ukraine.

10. Ministry of Environment and Natural Resources of Ukraine (2018), available at: <https://menr.gov.ua/> (Accessed 10 Nov 2018).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (1994), The Law of Ukraine "The Forest Code of Ukraine", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/3852-12> (Accessed 10 Nov 2018).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), "The Land Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (Accessed 10 Nov 2018).

13. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), "The Land Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (Accessed 10 Nov 2018).

14. Jarosh, O.B. (2014), "Natural capital of Ukraine: institutional regulation, assessment methodology, models", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Simferopol, Ukraine.

15. Malysheva, N. (2007), "The relationship of environmental law and environmental law: a new look at the old problem", *Gosudarstvo i pravo*, vol. 9, pp. 31—40.

16. UN (2007), *Obzor rezul'tatyvnosti ekolohycheskoj deiatel'nosti: Ukrayna* [Environmental Performance Review: Ukraine], NY, USA.

17. Maliarenko, V.T. (2016), "Problems of liability for environmental crimes", *Zakhyst prava vlasnosti Ukrain'skoho narodu: vitchyzniani realii ta zarubizhnyj dosvid dlia Ukrainy: materialy I Schorichnoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Protection of the property rights of the Ukrainian people: national realities and foreign experience for Ukraine: materials of the Annual International Scientific and Practical Conference], *Natsional'na akademiia prokuratury Ukrainy*, Kyiv, Ukraine, pp. 13—16.

18. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On Environmental Protection", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (Accessed 10 Nov 2018).

19. Shemshuchenko, Yu.S. (2016), "Ecological and economic aspects of the protection of the right to ownership of natural resources", *Zakhyst prava vlasnosti Ukrain'skoho narodu: vitchyzniani realii ta zarubizhnyj dosvid dlia Ukrainy: materialy I Schorichnoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Protection of the property rights of the Ukrainian people: national realities and foreign experience for Ukraine: materials of the Annual International Scientific and Practical Conference], *Natsional'na akademiia prokuratury Ukrainy*, Kyiv, Ukraine, pp. 17—19.

20. Hvozdyk, P.O. (2016), "Problematic issues of realization of the property rights of the Ukrainian people to natural resources", *Zakhyst prava vlasnosti Ukrain'skoho narodu: vitchyzniani realii ta zarubizhnyj dosvid dlia Ukrainy: materialy I Schorichnoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Protection of the property rights of the Ukrainian people: national realities and foreign experience for Ukraine: materials of the Annual International Scientific and Practical Conference], *Natsional'na akademiia prokuratury Ukrainy*, Kyiv, Ukraine, pp. 20—22.

21. Khvesyk, M.A. (2012), *Instytutsionalizatsiia pryrodno-resursnykh vidnosyn* [Institutionalization of natural resource relations], DU "Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2018 р.